

The Feasibility of Upgrading the Islamic Declaration of Human Rights (A Case Study of the Crimes Committed by the Occupying Zionist Regime)

Sakineh Sadat Paad^{*}, Hojjatollah Ebrahimian^{}**

Seyyed Mohammad Hosseini^{*}**

Abstract

This article, through an analytical and library-based methodology, examines the inefficiency of international mechanisms in safeguarding human rights, particularly in addressing the widespread violations committed by the Zionist regime in the occupied territories. Considering the objectives of international law in preventing human rights violations and ensuring sustainable peace, the research evaluates the effectiveness of international instruments, such as the Universal Declaration of Human Rights, and the existing mechanisms. The findings demonstrate their inefficacy in the case under study, specifically in responding to genocide, crimes against humanity, forced displacement, and war crimes. Additionally, the hypothesis of upgrading the Islamic Declaration of Human Rights is proposed as an alternative solution for protecting the rights of the Palestinian people and other nations.

The findings of this article reveal that the Islamic Declaration of Human Rights, based on its humanistic and Islamic principles, possesses the potential for universal

^{*} Ph.D. Candidate of public law, Islamic Azad University, Qom, Iran, psrf.ir@gmail.com

^{**} Assistant Professor of Public Law, Islamic Azad University, Qom, Public Law (Corresponding Author),
hojjat49@gmail.com

^{***} Associate Professor of Jurisprudence and Principles of Islamic Law, University of Tehran,
hoseini.sm@ut.ac.ir

Date received: 09/06/2024, Date of acceptance: 23/01/2025

application and for preventing major crimes. It can be positioned as a comprehensive and binding document within the international legal framework.

Keywords: Universal Declaration of Human Rights, upgrading the Islamic Declaration of Human Rights, Gaza, Humanitarian Law.

Introduction

This section highlights the importance of evaluating the effectiveness of international human rights mechanisms in addressing widespread violations, particularly in the occupied territories. It also emphasizes the necessity of preventing human rights violations and ensuring sustainable peace as fundamental objectives of international law.

Materials and Methods

This study employs a descriptive-analytical approach and relies on library-based research. It compares the efficiency of existing human rights mechanisms through a case study on the crimes committed by the Zionist regime in the occupied territories, assessing their deterrence power.

Discussion & Result

- Lack of deterrent power in human rights mechanisms: The study finds that these mechanisms have been ineffective in preventing the expansion of crimes committed by the occupying regime and lack coercive enforcement measures.
- Need for reform and enhancement: The study proposes the upgrading of the Islamic Declaration of Human Rights (IDHR) as an alternative framework for effective human rights protection.
- Comparative advantages of Islamic human rights discourse: The findings highlight key principles such as divine centrality, the interrelation of rights and duties, and a non-politicized approach, which distinguish Islamic human rights from Western-origin frameworks.
- Existing shortcomings in the IDHR: Despite its internal deterrence mechanisms based on religious obligations, the non-binding nature of the IDHR necessitates reform to enhance its enforceability.

Conclusion

- The need for a revision of human rights instruments: The study suggests that the IDHR should be upgraded to a convention or another binding legal instrument to enhance its effectiveness at the international level.
- The pivotal role of the Organization of Islamic Cooperation (OIC): The OIC should play a key role as the legislator of the IDHR and lead efforts to strengthen its legal standing.
- Global applicability of the IDHR: The research concludes that, while maintaining its Islamic identity, the IDHR has the potential to become a comprehensive and binding international document capable of preventing major human rights violations.

Bibliography

- Javadi Amoli, Abdullah (2002), *Philosophy of Human Rights*, Qom: Isra Publications. [in Persian]
- Davari Ardakani, Reza (2001), *Utopia and the Age of Modernity*, Tehran: Saqi Publications. [in Persian]
- Dereksheh, Jalal; Nosrat Panah, Mohammad Sadeq; Fakhari, Morteza (2012), *Examining the Universality of the Universal Declaration of Human Rights from the Perspective of Critiquing Its Humanistic Foundations*, *Contemporary Political Studies*, Vol. 3, No. 2. [in Persian]
- Salimi, Sadeq; Kashani, Habib (2014), *Examining the Compliance of Israel's Actions with Crimes Against Humanity in the Occupied Territories*, *International Legal Research Quarterly*, Vol. 7, No. 24. [in Persian]
- Shadman, Mahdi (1983), *Protection of Human Rights in the European Convention on Human Rights*, Master's Thesis, Qom Higher Education Complex. [in Persian]
- Sharifi Tarazkouhi, Hossein; Rafiei, Seyed Kamal al-Din Mohammad (2002), *Middle East Studies Quarterly*, Vol. 9, No. 31. [in Persian]
- Abdini, Abdullah; Bahri Khiavi, Bahman (2022), *Filing a Lawsuit Against Israel for Committing Genocide in the International Court of Justice: Possible Scenarios*, Vol. 19, No. 74. [in Persian]
- Arab, Mihan (1997), *A Study of the Intellectual and Philosophical Foundations of Western Civilization and Culture*, *Neda-ye Sadeq*, Vol. 2, No. 6. [in Persian]
- Falsafi, Hedayatollah (2000), *Compilation and Advancement of Human Rights*, *Legal Research Journal*, No. 16 & 17. [in Persian]
- Ghorbani, Ali; Rasteh, Morteza (2024), *The Right of Nations to Self-Determination in the Context of Prolonged Occupations (With a Focus on the Palestinian Issue)*, *Journal of Crisis Studies in the Islamic World*, Vol. 3, No. 43. [in Persian]

- The Dark Record of Zionists Against the Palestinian People: 75 Years of Crimes*, Kayhan. [in Persian]
- Karami, Jahangir (1996), *The United Nations Security Council and Humanitarian Intervention*, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications. [in Persian]
- Mafi, Homayoun (2015), *Reflections on Enforcement from the Perspective of Public International Law*, Comparative Law Research Journal, Vol. 1, No. 2. [in Persian]
- Moslemi, Hassan; Moslemi, Ahmad (2023), *The Muslim Resistance Against the U.S. and Its Support for International Terrorism and Human Rights Violations*, Andishe-ye Taqrib Journal, No. 45. [in Persian]
- Motahari, Morteza (2003), *Society and History*, Qom: Sadra Publications. [in Persian]
- V.Z. Ganzov & Andermarch (1977), *Protection of Human Rights in Constitutional Law*, Translated by Nejad Ali Almasi, Tehran: University of Tehran, Institute of Comparative Law. [in Persian]
- Freeman, M.(1994). 'The Philosophical Foundation of Human Rights', *Human Rights Quarterly*, p 503 – 504.
- Rebecca M.M. Wallace; *International law*; London: Sweet and Moxwell, ed 1997, p. 277.

امکان‌سنجی ارتقای سندی اعلامیه اسلامی حقوق بشر (با تمرکز بر جنایات‌های رژیم اشغالگر قدس)

سکینه السادات پاد*

حجت‌الله ابراهیمیان**، سیدمحمد حسینی***

چکیده

این مقاله از طریق روش تحلیلی-کتابخانه‌ای به بررسی ناکارآمدی سازوکارهای بین‌المللی در حفاظت از حقوق بشر، به‌ویژه در مواجهه با نقض‌های گسترده حقوق بشر توسط رژیم صهیونیستی در سرزمین‌های اشغالی می‌پردازد. با توجه به اهداف حقوق بین‌الملل در پیشگیری از نقض حقوق بشر و تأمین صلح پایدار، این تحقیق به ارزیابی عملکرد اسناد بین‌المللی مانند اعلامیه جهانی حقوق بشر و سازوکارهای موجود می‌پردازد و عدم کارآمدی آنها در نمونه مورد بررسی با توجه به نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت، کوچاندن اجباری و جنایت جنگی محرز است، همچنین، فرضیه ارتقای سندی اعلامیه اسلامی حقوق بشر به عنوان یک راهکار جایگزین برای حمایت از حقوق مردم فلسطین و سایر ملل مطرح می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اعلامیه اسلامی حقوق بشر با توجه به اصول انسانی و اسلامی، قابلیت جهانی شدن و جلوگیری از جنایات بزرگ را دارد و می‌تواند به‌عنوان یک سند جامع و الزام‌آور در عرصه بین‌المللی مطرح شود.

کلیدواژه‌ها: اعلامیه جهانی حقوق بشر، ارتقای سندی اعلامیه اسلامی حقوق بشر، غزه، حقوق بشر دوستانه.

* دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، قم، ایران، psrf.ir@gmail.com

** استادیار حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، قم ایران (نویسنده مسئول)، hojjat49@gmail.com

*** دانشیار فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، hoseini.sm@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۲۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۴

۱. مقدمه

بررسی قواعد بین‌المللی و اعلامیه جهانی حقوق بشر در نسبت با صیانت از حقوق انسان‌ها یکی از مسائل مهم در حوزه حقوق بین‌الملل می‌باشد. دقت در عملکرد سازوکارهای موجود در مواجهه با جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس علیه مردم غزه، این پرسش را ایجاد می‌کند که آیا سازوکارهای کنونی حمایت از حقوق بشر توانسته از گسترش جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس در مطالعه موردی - بکاهد و واجد وصف کنترلی و پیشگیرانه باشد یا اسناد حقوق بشری تاثیری در کاهش جنایت‌های این رژیم نداشته است؟

عملکرد سازوکارهای حقوق بشری در مواجهه با جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس بایستی آسیب‌شناسی شود و چنانچه این فرضیه که «به علت گسترش روز افزون جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس بایستی کارآمدی سازوکارهای حقوق بشری کنونی را موصوف به اما و اگر و تردید جدی دانست» مورد تایید واقع شود ضروری است تا ضمن شناسایی آسیب‌ها و چالش‌های موجود، راهکارهای رفع این آسیب‌ها در نظامات پیشنهادی آتی نیز ارائه شود و از همین رو پرسش اصلی آن است که «علل کارآمدی و یا ناکارآمدی سازوکار کنونی حمایت از حقوق بشر بر مبنای مسئله غزه چیست؟» و آیا می‌توان این ناکارآمدی را در نوع ضمانت‌اجراهای سازوکار کنونی جست‌وجو نمود و پاسخ داد که آیا ضمانت‌اجراهای سازوکارهای حمایت از حقوق بشر در جهت کاهش موارد نقض حقوق بشر مثمر ثمر واقع شده‌اند؟

بر مبنای فرضیه ناکارآمدی سازوکار فعلی و در جهت یافتن راه حل مناسب جایگزین توجه به ظرفیت‌های حقوق بشر اسلامی قابل‌تأمل است، چرا که یکی از نظاماتی که می‌تواند در حل چالش‌های پدید آمده در جهان اسلام موثر باشد نظام حقوق بشر اسلامی است که به علت غنای ارزشمند خود - که دال آن توحید و عدل است و نیز نظریه حق و تکلیفی که در مقابل نظریه حق بدون تکلیف است - می‌تواند حقوق بشر و صیانت از آن را معنای جدیدی ببخشد. در موضوع ارائه یک چهارچوب اسلامی از حقوق بشر، مسئله مهم و اساسی برشمردن ظرفیت‌های نظام حقوق بشر برخاسته از اندیشه اسلامی در جهت رفع چالش‌ها و طرق و ظرفیت‌های جهانی سازی حقوق بشر اسلامی است و در همین راستا و به جهت بررسی ظرفیت‌های افزایش ضریب نفوذ جهانی حقوق بشر اسلامی، توجه به ظرفیت‌های آن و تلاش در جهت ارتقای این سند امری ضروری قلمداد می‌شود. بدیهی

است جهانی سازی اعلامیه حقوق بشر اسلامی مستلزم روزرسانی اعلامیه کنونی است. برای حل مسئله اساسی که همان «امکان‌سنجی جهانی سازی حقوق بشر اسلامی» است بایستی گزاره‌های کارکردی و کاربردی این مسئله مورد توجه قرار گیرد و به این دو پرسش فرعی پاسخ داد که اساساً «ظرفیت‌های جهانشمولی حقوق بشر اسلامی چیست؟» و ثانیاً «طرق جهانشمول سازی حقوق بشر اسلامی چیست؟»

پاسخ به پرسش‌های فوق‌الذکر بر دو شاخصه مهم «اعلامیه اسلامی حقوق بشر» و «جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس» مبتنا خواهند یافت تا از یک طرف به سنجش کارایی نظام فعلی حقوق بشر در مواجهه با جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس پردازد و از طرف دیگر با تمرکز بر ظرفیت‌های اعلامیه حقوق بشر اسلامی، مسیر جهانی سازی حقوق بشر اسلامی را در پیش گیرد تا بدین نحو بتواند به سازوکار صحیح به منظور تقابل با موارد نقض اصول و قواعد بین‌المللی دست پیدا کند.

۲. پیشینه

بر اساس بررسی‌های این جانب پژوهشی که به طور مستقیم موضوع را بررسی کرده باشد موجود نیست و پژوهش‌های اختصاصی در خصوص فلسطین و یا کلیت حقوق بشر اسلامی انجام شده که در قسمت منابع برخی از آن‌ها درج شده است.

۳. نوآوری

آثاری که پیش‌تر در این زمینه نگاشته شده‌اند غالباً به مفاهیم کلی و پیشنهادهای اجمالی بسنده نموده‌اند. لکن این پژوهش در مسیر بررسی چرایی عدم کارایی اعلامیه‌های حقوق بشری و نقض حقوق بشر توسط تابعان نظام حقوق بین‌الملل و با بررسی مطالعه موردی فلسطین سعی بر آسیب‌شناسی این اعلامیه‌ها داشته و پس از آن فرضیه ارتقای اعلامیه اسلامی را مورد بررسی قرار می‌دهد. عنوان این مقاله تاکنون موضوع پژوهش نبوده لذا زاویه‌ی نگاه پژوهشگر به سمت راهکار جدید و نتایج نو و مبتکرانه می‌باشد، نظام حقوقی جایگزین نظام و سازکار حقوق بشری کنونی را پیشنهاد می‌دهد تحقیقات مبسوط آینده اندکی از رنج بشریت را می‌کاهد.

۱.۳ کارآمدسنجی اعلامیه جهانی حقوق بشر و مکانیسم‌های بین‌المللی در مواجهه با جنایت‌های رژیم صهیونیستی

حقوق بشر اگرچه به عنوان یک مفهوم نو شناخته می‌شود لکن بایستی توجه داشت که سبقه و پیشینه حقوق بشر قدمتی تاریخی داشته و همواره احترام، کرامت و منزلت انسان‌ها به عنوان یک چالش تاریخی مطرح بوده است و لذا نمی‌توان چنین قلمداد نمود که حقوق بشر با تدوین قوانین و مقررات پدیدار گشته است. در تعریف حقوق بشر بایستی اشعار داشت که در اندیشه اسلامی، مفهوم «حقوق بشر» متعلق به همه افراد و انسان‌ها صرف نظر از رنگ، نژاد، جنسیت و مذهب است و بر همین مبنا نیز انسان موجودی اجتماعی که برخوردار از کرامت ذاتی است تعریف می‌شود (الإسراء: ۷۰) این اندیشه، شکل‌گیری زندگی انسان و تداوم آن را مستلزم مشارکت در امور جامعه و همکاری با هموعان خویش می‌داند که با ورود فرد به عرصه‌ی زندگی اجتماعی و فعالیت در زمینه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امثالهم جامه عمل می‌پوشد و بدین ترتیب رابطه‌ی فرد و دولت به عنوان نماینده‌ی جامعه بوجود می‌آید. در اندیشه حاکم بر نظام بین‌الملل، «نظام حقوق بشر» یکی از راهکارهای اتخاذ شده توسط جامعه بین‌المللی برای جلوگیری از نقض حقوق افراد می‌باشد و بر همین مبنا با در نظر گرفتن اسناد بین‌المللی بشری و متون معتبر، این حقوق را می‌توان مجموعه‌ای از قواعد و مقررات بین‌المللی که در همه‌ی زمان‌ها و مکان‌ها از مقام، منزلت و کرامت انسانی تمام افراد و یا گروه‌ها صرفاً بدلیل اینکه انسانند، در مقابل همه‌ی دولت‌ها حمایت می‌کند، تعریف نمود.

در فرایند نظام‌مند سازی حقوق بشر در سطح بین‌المللی توجه به دو سند «منشور ملل متحد» و «اعلامیه جهانی حقوق بشر» امری ضروری است چرا که در پرتو این دو سند به ویژه اعلامیه جهانی حقوق بشر - تا حد قابل توجهی ساختار و سازوکار حمایت از حقوق بشر به صورت یکپارچه ترسیم گردید و اگرچه سند مزبور صرفاً واجد جنبه اعلامیه‌ای می‌باشد؛ لکن در مقام عمل همواره میزان پایبندی بدان امری مهم قلمداد می‌شود و الزام عرفی پیدا کرده است. علی‌رغم تلاش در جهت یکسان‌پنداری انسان‌ها در نظام حقوق بشر به ویژه در اعلامیه جهانی حقوق بشر - در حال حاضر عملکرد جامعه جهانی در مواجهه با رویدادهای مختلف گویای این مسئله مهم است که معایر حاکم بر نظامات حقوق بشری بر اساس مخاطبان آن دچار دگرگونی می‌گردد به نحوی که انجام عمل مشابه توسط دو دولت واکنش جهانی مشابهی را در پی نخواهد داشت و حقوق بشر از آن حیث

که «به ما هو بشر» است تفسیر نمی‌گردد بلکه تفسیر حقوق بشر از حیث فاعل و سیاست‌های ناظر بر ناقض آن است که مورد توجه جامعه جهانی است از همین رو در بررسی میزان کارایی اعلامیه جهانی حقوق بشر در مواجهه با جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس نخست موارد نقض حقوق بشر و پس از آن چرایی این مهم تحلیل خواهد شد.

۲.۳ مستندسازی نقض تعهدات بین‌المللی و حقوق بشر

رژیم اشغالگر قدس در طی دهه‌های گذشته با انجام جنایت‌های مختلفی چون «دیر یاسین»، «اللد»، «الرمه»، «صبرا و شتیلا»، «حمله به ناوگان بین‌المللی امداد رسان به غزه» و «حمله به بیمارستان المعمدانی» همواره در حال نقض تعهدات بین‌المللی «منشور ملل متحد»، «کنوانسیون ۱۹۰۷ لاهه»، «کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو» بوده است و ادامه یافته این جنایات بیانگر دو نکته مهم می‌باشد، نخست آنکه رژیم اشغالگر قدس حتی تلاشی جهت تظاهر به پایبندی به تعهدات بین‌المللی خود نمی‌کند و ابایی از تخریب افکار عمومی ندارد. چرا که در مسیر رقم زدن این جنایت‌ها همواره قدرت‌های غربی را حامی و همراه خود می‌بیند و از این حیث است که اساس حقوق بشر در مفهوم غربی مورد نقدهای جدی قرار می‌گیرد و دومین مسئله نیز اثبات عدم کارآمدی موثر سازمان‌های بین‌المللی و همچنین تعهدات و قواعد بین‌المللی در مواجهه با جنگ طلبی و نقض حقوق بشر است و از همین حیث بایستی نسبت به بازتعریف مفهوم ضمانت اجرا در نظامات بین‌المللی اقدامات فوری و اساسی صورت پذیرد. در ادامه بخشی از عملکرد رژیم اشغالگر قدس در نقض قواعد بین‌المللی و همچنین اصول مسلم حقوق بشر که مورد تایید جوامع مختلف بوده و در اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز متجلی گردیده است مورد تامل قرار گرفته می‌شود.

۱.۲.۳ نقض حق بر زندگی؛ از جنایت علیه بشریت تا نسل‌کشی

حق بر حیات یکی از بدیهی‌ترین حقوق انسان در طول اعصار به شمار می‌رود و در ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر بیان گردیده که «هرکس حق زندگی، آزادی و امنیت ملی دارد.» لکن عملکرد رژیم اشغالگر قدس حاکی از این می‌باشد که ساکنان نوار غزه و کرانه باختری همواره بدیهی‌ترین حق خود را در مخاطره می‌بینند و رژیم اشغالگر قدس بدون آنکه ابایی از مواجهه با جزای اعمال خویش داشته باشد دست به تهدید و سلب حق زندگی فلسطینیان می‌زند. در طول ۷۵ سال اخیر بیش از ۱۰۰ هزار فلسطینی با گلوله مستقیم به

شهادت رسیده و یک میلیون نفر نیز دستگیر شدند (روزنامه کیهان، ۱۴۰۲) و بی‌کیفر ماندن فاعلان - که همان ناقضان حقوق بشرند - سبب بی‌معنایی حقوق بشر شده است.

نقض حق بر حیات، گرچه اساس جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس در دهه‌های اخیر به شمار می‌رود و از تکرار رفتار و اعمال خود ابایی ندارد این نقض اکنون به جرایم چهارگانه «جنایت علیه بشریت»، «نسل‌کشی»، «جنایت جنگی» و «جنایت تجاوز» تبدیل شده است، تمام جرایم مندرج در ماده ۵ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری محقق شده است و همین مسئله امکان پیگیری حقوقی و محکومیت رژیم اشغالگر قدس و سردمداران این رژیم را در محاکم بین‌المللی پدید آورده است.

براساس ماده (۷) اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری منظور از جنایات برضد بشریت، ارتکاب اعمالی نظیر «قتل»، «ریشه کن کردن»، «به بردگی گرفتن»، «تبعید یا کوچ اجباری یک جمعیت»، «شکنجه»، «ناپدید کردن اجباری اشخاص»، «تبعیض نژادی»، «تجاوز و خشونت‌های جنسی»، «حبس کردن یا ایجاد محرومیت شدید از آزادی جسمانی» و «تعقیب یا آزار هر گروه یا مجموعه مشخصی به علل سیاسی، نژادی، ملی، قومی، فرهنگی، مذهبی، جنسیت یا علل دیگر» است که در چارچوب یک حمله گسترده یا سازمان یافته برضد یک جمعیت غیرنظامی ظاهر می‌گردد. در خصوص صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری به جهت ورود به جنایت‌های رژیم اشغالگر بایستی عنایت داشت که براساس تصمیم دیوان در ۵ فوریه ۲۰۲۱، فلسطین به عنوان یک کشور واجد شرایط در جهت طرح دعوا در دیوان به رسمیت شناخته شد و از این حیث فلسطین امکان پیگیری جنایت‌های رژیم اشغالگر را در دیوان بین‌المللی کیفری دارا می‌باشد. (عابدینی و بهری خیاوی ۱۴۰۱: ۸۱)

نقض کنوانسیون منع ژنوسید یکی از ظرفیت‌هایی می‌باشد که در احقاق حقوق فلسطینیان قابل استناد است. چرا که این رژیم در سال ۱۹۵۰ بدون اعمال هرگونه حق شرط به این کنوانسیون پیوسته و عهده دار تعهدات مندرج در آن گردیده است و براساس ماده ۴ این کنوانسیون اشخاصی که مرتکب ژنوسید و یا اعمال مشروحه در ماده سوم شوند اعم از اینکه اعضاء حکومت یا مستخدمین دولت و یا اشخاص عادی باشند مجازات خواهند شد.

۲.۲.۳ نقض منع شکنجه

براساس ماده ۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر «هیچ کس را نمی‌توان شکنجه کرد یا مورد عقوبت با روش وحشیانه و غیر انسانی یا اهانت‌آمیز قرار داد.» لکن براساس گزارش‌های

ارائه شده، رژیم اشغالگر قدس از ۹۰ روش جهت شکنجه اسرای فلسطینی استفاده می‌نماید و این اسرا در شرایط طاقت فرسا نگه داری می‌شوند. (سلیمی و کاشانی ۱۳۹۳: ۱۳۲)

مسئله منع شکنجه همچنین در کنوانسیون‌های لاهه و ژنو در مورد مخاصمات مسلحانه، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرکننده و کنوانسیون حمایت از همه اشخاص تحت شکنجه و دیگر رفتارهای غیرانسانی نیز مورد توجه قرار گرفته است و رژیم اشغالگر قدس نیز برخی از این کنوانسیون‌ها - همچون کنوانسیون منع شکنجه - را امضا و تعهدات مندرج در آنها را عهده دار گشته است و از این رو علاوه بر صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری در جهت بررسی این مسئله در ذیل جنایات ضد بشریت، به جهت نقض تعهدات بین‌المللی توسط این رژیم می‌توان از ظرفیت‌ها و ضمانت اجرای مندرج در این کنوانسیون‌ها نیز استفاده نمود.

۳.۲.۳ از کوچ اجباری تا نقض حق بازگشت

براساس ماده ۱۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر «هرکس حق دارد در داخل هر کشور آزادانه نقل مکان کند و هر کجا بخواهد اقامت گزیند. هرکس می‌تواند هر کشوری را که بخواهد، من جمله کشور خود را ترک کند و می‌تواند به کشور خود باز گردد.» اعمال رژیم اشغالگر قدس در کوچ اجباری و آواره سازی فلسطینیان و همچنین نحوه عملکرد این رژیم نسبت به ایشان به نحوی که سبب کوچ خودخواسته - اما به ناچار به خاطر شرایط - گردد نیز یکی از دیگر موارد نقض مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر و دلیلی بر اثبات ناکارآمدی این اعلامیه در جهت پیشگیری و مواجهه با نقض حقوق بشر است. علاوه بر مسئله کوچ اجباری و آواره‌سازی فلسطینیان مسئله عدم امکان بازگشت فلسطینیان آواره شده به سرزمین خویش نیز نقض صریح حق بر بازگشت فلسطینیان به شمار می‌آید. تخریب تمامی زیرساخت‌ها توسط رژیم اشغالگر قدس و محاصره کامل از جمله موانع و علل عدم امکان بازگشت می‌باشد.

عملکرد رژیم اشغالگر قدس در آواره سازی فلسطینیان و تصاحب سرزمین‌های ایشان مصداق بارز نقض مواد ۴۹ و ۵۳ کنوانسیون چهارگانه ژنو و پروتکل‌های الحاقی به این کنوانسیون‌ها می‌باشد چنان‌که این موضوع در قطعنامه ۲۵۲ شورای ملل متحد در سال ۱۹۸۶، قطعنامه ۴۷۸ و اعلامیه‌های سال‌های ۱۹۹۶ و ۱۹۹۷ شورای وزیران اتحادیه اروپایی

نیز مورد تصریح قرار گرفته و جملگی ایشان «اكتساب سرزمین از طریق زور را غیر قابل قبول دانسته و بر این اساس حاکمیت رژیم اشغالگر قدس بر این اراضی را نا مشروع دانسته‌اند (شریفی طرازکوهی و رفیعی ۱۳۸۱: ۱۴۱) لذا فلسطینیان حق دارند تقاضای اعمال ضمانت اجراهای مقرر در کنوانسیون ژنو را درخواست کنند.

۴.۲.۳ نقض حق مشارکت در اداره امور کشور

براساس ماده ۲۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس حق دارد مستقیماً یا به وسیله نمایندگان که آزادانه انتخاب شده باشند در اداره امور عمومی کشور خود شرکت جوید. اراده ملت اساس قدرت اختیارات ملی است، این اراده به وسیله انتخابات شرافتمندانه صورت می‌گیرد که دوره به دوره از طریق انتخابات عمومی یکسان، با رای مخفی یا بنا به روشی مشابه با آن که آزادی رای را تامین، انجام می‌یابد.

بر اساس اصول و قواعد بین الملل کشورها نباید وضعیت غیرقانونی را به رسمیت بشناسند و به استقرار آن کمک کنند به ویژه هنگامی که این وضعیت از نقض قواعد آمره ناشی شده باشد کمیسیون حقوق بین الملل در پیش نویس موادی مربوط به مسوولیت دولت‌ها اعلام کرد که یاری رساندن به کشور دیگر در پیش نویس مواد مربوط به مسوولیت است و سازمان ملل نیز به دفعات از دولت‌ها خواسته است به کشورهایی که حق تعیین سرنوشت یک ملت را نقض و انکار می‌کند، کمک نکنند. در این راستا سازمان ملل درباره سیاست‌ها و اقدامات غیر قانونی اسرائیل در فلسطین از کشورها خواسته به ادامه این وضعیت کمک نکنند، شورای امنیت در سال ۱۹۸۰ از همه کشورها خواست از کمک به اسرائیل به ویژه در زمینه اسکان در اراضی اشغالی خودداری کنند. (قربانی و راسته ۱۴۰۳: ش ۴۳)

۵.۲.۳ نقض حق بر سلامت

براساس ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس حق دارد از سطح یک زندگانی برخوردار باشد که سلامت و رفاه او و خانواده‌اش، منجمله خوراک و لباس و مسکن و رسیدگی‌های پزشکی آنان را تامین کند. همچنین حق دارد از خدمات ضروری اجتماعی در هنگام بیکاری و بیماری و

امکان‌سنجی ارتقای سندی اعلامیه اسلامی ... (سکینه السادات یاد و دیگران) ۴۵

درماندگی و بیوگی و پیری یا در سایر مواردی که بنا به اوضاع و احوالی بیرون از اراده او وسایل معاش وی مختل گردد استفاده کند. مادر بودن و فرزند بودن، استفاده از کمک و مساعدت مخصوص را ایجاب می‌کند.

کنوانسیون‌های ۱ و ۴ ژنو بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی در زمان جنگ را از مصونیت برخوردار دانسته و هدف قراردادن عمدی غیرنظامیان براساس اصول اصلی کنوانسیون ژنو مصوب سال ۱۹۴۹ و دو پروتکل الحاقی آن مصوب سال ۱۹۷۷ نیز ممنوع می‌باشد. با این وصف حتی بیمارستان‌ها نیز از جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس در امان نمی‌باشند. چنان‌که حمله به بیمارستان‌های المعمدانی و شفا در سال ۲۰۲۳ مورد هدف واقع شد و این رژیم با هدف قرار دادن این بیمارستان‌ها در وهله نخست اقدام به کشتار غیر نظامیان و بیماران نموده است که مصداق نقض مصونیت بیمارستان‌ها است و در وهله دوم حق بر درمان مجروحان را نقض کرده است و حتی در اثر ایجاد بی‌اعتمادی نسبت به در امان بودن بیمارستان‌ها سبب گردیده تا مجروحان آتی نیز نتوانند از این حق بهره مند شوند.

۴. آسیب‌شناسی اعلامیه جهانی و مکانیسم‌های بین‌المللی در صیانت از حقوق بشر

نقض متعدد مواد مختلف اعلامیه جهانی حقوق بشر و سایر تعهدات بین‌المللی‌ای که رژیم اشغالگر قدس عهده دار آن‌ها است و ناتوانی سازمان‌های بین‌المللی - در راس آن‌ها سازمان ملل متحد - در مواجهت مقتضی با جنایت‌های این رژیم بیانگر این واقعیت است که سازوکارهای فعلی در عرصه حقوق بشر فاقد قدرت بازدارندگی می‌باشند. چرا که جنایت‌ها در حال فزونی بوده و رژیم اشغالگر قدس در حال رقم زدن جنایات نوین و بی‌سابقه بشری است. بررسی چرایی این مهم حائز اهمیت است و بایستی به این پرسش پاسخ داد که کاربست چه شیوه‌هایی می‌تواند بازدارندگی سازوکارهای حقوق بشری را افزایش داده و از حقوق انسانی در قبال متجاوز حمایت کند؟ اگر سازوکارهای آتی حقوق بشری نیز فاقد قدرت بازدارندگی کافی باشند وقوع جنگ‌های جهانی که توقف آن‌ها از جمله اهداف اعلامیه‌ها، کنوانسیون‌ها و سازمان‌های بین‌المللی بوده است محتمل خواهد بود.

۱.۴ فقدان ضمانت اجراهای قهری

اعلامیه جهانی حقوق بشر و اعلامیه اسلامی حقوق بشر به دلیل ماهیت اعلامیه‌ای در دسته اسناد غیر الزام قرار می‌گیرند لیکن اعلامیه اسلامی از باب احکام تکلیفی بودن نوعی ضمانت قهری و درونی دارد که مسیر الزام حقوقی را هموارتر می‌کند.

۲.۴ تمرکزگرایی قدرت حول دول خاص

شیوه احصا سستی قدرت در دست برخی از دول که در حقوق بین الملل سستی مورد توجه بوده است سبب گردیده تا سازمان ملل متحد و شورای امنیت قادر به ایفای نقش بی‌طرفانه خود نباشند چنان‌که تا سال ۲۰۲۳ میلادی آمریکا ۵۳ بار از حق وتوی خود برای ممانعت از تصویب قطعنامه‌های شورای امنیت علیه رژیم صهیونیستی استفاده کرده است. مفهوم برابری در نظام حقوق بشر به سمت بی‌معنایی کشیده شده و رژیم اشغالگر قدس به پشتوانه حمایت‌های آمریکا به جنایت‌های متعددی دست می‌زند اگر ساختار قدرت در نظام بین الملل از تمرکزگرایی قدرت و تبعیض به برابری در قدرت نیل کند واکنش‌های عادلانه بین المللی به عنوان یک ضمانت اجرای مقبول، ارزشمندی خود را پس گرفته و حقوق بشر واقعی می‌شود. حق وتو که براساس قاعده تفوق صلح بر عدالت بوده است اما تصویب آن یک سلاح برای اهداف سیاسی و تبعیض روتوش شده است و در جنگ غزه بر ضد ادعای خود و در راستای نابودی صلح و عدالت استفاده شده است قرار گرفتن این سلاح در دست عاملان ناامنی و بی‌ثباتی صلح، ناعادلانه و خطرناک است.

۳.۴ سیاست‌زدگی کشورها در اتخاذ مواضع

مفهوم حقوق بشر در غرب جنبه فردی به خود گرفته و در اسلام به عنوان یک مساله و امری اجتماعی که شدیداً وابسته به جامعه خویش است در نظر گرفته شده است. حقوق بشر امروز اهرمی تجاری سیاسی است در حالی که انسان در مکتب ادیان به خصوص اسلام باید قبل از هر چیز آزادی را در درون خود جست‌وجو کند و از افسار گسیختگی و افتادن در راه‌های غیر اخلاقی پرهیز کند. مذاهب اسلامی انسان را مسوول امانت الهی دانسته است و تفکر اسلامی در کنار جنبه‌های اجتماعی مثل امر به معروف و نهی از منکر از جنبه‌های درونگرایی نیز متمایز نیست و ایجاد یک انسان متعادل را مدنظر دارد و هرگونه تهدید و اعمال خشونت علیه حریت و آزادی انسان را مغایر آموزه‌های دینی می‌دانند و

امنیت هر شخص حقیقی و حقوقی را تا زمانی که عدالت اجتماعی و حق الناس را رعایت کند لازم می‌دانند و شخص ترور کننده را قاتل و هدف و فرد و جامعه مورد ترور را شهید و مظلوم معرفی می‌کند و نیز اعمال تروریستی را مصداق بارز محاربه حساب کرده و آن را جرم دانسته و هرگونه حمایت و تقویت آن را در زمره تعاون بر اثم، عدوان و گناه معرفی می‌نماید. (حسن مسلمی و احمد مسلمی تابستان ۱۴۰۲: ش ۴۵)

عدم مواجهه یکسان توسط کشورهای مختلف در موارد مشابه دلیلی است بر اینکه مفهوم حق به یک دست مایه سیاسی تبدیل شده است، لذا انجام یک عمل مشابه توسط دو تابع نظام بین الملل واکنش یکسان کشورهای مختلف را در پی ندارد. این کشورها واکنش خود را بر اساس فاعل یک عمل - و نه خود عمل - سامان می‌دهند و همین سیاست زدگی سبب می‌شود تا جنایت‌های رژیم اشغالگر قدس نسبت به فلسطینیان واکنش برخی از کشورها را در پی نداشته باشد و گاهی فلسطینیان به دلیل دفاع مشروع از خویش محکوم می‌شوند.

۵. توسعه‌ای و تکاملی بودن حقوق بشر

ناکارآمدی سازوکارهای حمایت از حقوق بشر ضرورت بازنگری را اجتناب ناپذیر می‌کند. حقوق بشر اسلامی به عنوان نمونه جایگزین قابل ارائه است. موضوع جهانی سازی حقوق بشر اسلامی با دو پرسش مهم عجین شده است؛ پرسش نخست آن است که حقوق بشر اسلامی به جهت جهانی شدن چه ظرفیت‌هایی دارد و اساسا چرا جهانی سازی حقوق بشر اسلامی ضروری است؟ و پرسش دوم نیز آن است که جهانی سازی حقوق بشر اسلامی با چه چالش‌هایی مواجهه بوده و راهکار‌هایی یافتن از این چالش‌ها چیست؟

۱.۵ ضرورت‌های جهانی سازی حقوق بشر اسلامی

جهانی شدن پدیده‌ای پیچیده، مبهم و دارای ابعاد گوناگون است. ابهام در مفهوم جهانی شدن از آن جهت است که عده‌ای جهانی شدن در یک پروژه تحمیلی دانسته که غرب تلاش می‌کند از طریق آن فرهنگ مصرف‌گرای خود را به مدد رسانه به عنوان فرهنگ مطلوب غالب کند و در مقابل اما دیگران جهانی شدن را فرایندی برای ارتقای خودآگاهی‌های بشری، ارتقای اهمیت دیپلماسی چند جانبه گرا، نزدیک سازی و ایجاد هماهنگی میان بازیگران بین‌المللی، بهبود تجارت بین الملل، توسعه ساختار اطلاع رسانی و

نظام اطلاعاتی در سطح جهانی می‌دانند. اما مسئله مهمی که در جهانی‌سازی حقوق بشر اسلامی وجود دارد آن است که اساساً آیا مفهوم حقوق بشر اسلامی به دنبال جهانی شدن است یا آنکه براساس بنیان‌های فکری اسلام، بایستی آن را منحصر به مسلمانان دانست؟ از دیدگاه قرآن، انسان کرامت ذاتی دارد. (اسراء: ۷۰) در اسلام، در حقوق بشر غربی انسان محور بودن مادی و رجحان منافع فردی و طبقاتی و امثالهم اصل است.

۱.۱.۵ تقدم‌سنجی منافع فردی و اجتماعی

در رویکرد لیبرالیسمی فرد باید ارزش‌های خود را انتخاب کند و کسی نباید در رفتارهای فردی او دخالت کند. حد این فردگرایی و خروج از امر خصوصی رفتارهایی است که موجب آزار و نارضایتی دیگران می‌شود. در این رویکرد «حقوق بشر» حقوق فردی است و هدف از آن حفظ فرد در برابر جامعه و حکومت است. (درخشه، نصرت پناه، و فخاری ۱۳۹۱: ش ۲، ۷۳) در مقابل، در رویکرد اسلامی ضمن احترام به حقوق، منافع، آزادی‌های فردی و موظف کردن حکومت‌ها به رعایت آن‌ها افراد جزئی اساسی از جامعه به شمار می‌روند و هدف از قانون حفظ منافع فرد و جامعه است به نحوی که هیچ یک تحت الشعاع دیگری قرار نگیرد. (مظهری ۱۳۸۲: ۲۴-۲۷) از این رو، یکی از وجوه تضاد حقوق بشر غربی با اسلام تقدم حقوق فردی بر مصالح و حقوق اجتماع در نگرش غربی است، در حالی که در اسلام مصلحت عمومی و حقوق جامعه در موارد متعددی بر حقوق فردی مقدم است (درخشه، نصرت پناه، و فخاری، ۱۳۹۱: ش ۲، ۷۴) و این منبعث از اسلام می‌باشد که دینی اجتماعی است و برای همه ساحت‌های زندگی بشر به گونه‌ای که به صورت مفید او را به سعادت برساند و هم به عنوان یک عنصر مطلوب و موثر در جامعه به رعایت و احترام به حقوق دیگران اهتمام ورزد و آنچه برای خود می‌پسندد برای دیگران نیز پسندد و آنچه برای خود نمی‌پسندد برای دیگران نیز نپسندد و در مقام داشتن حق دارای تکلیف نیز هست.

۲.۱.۵ نسبت‌سنجی میان حقوق و تکالیف انسانی

در نظام حقوق بشر غربی مفهوم خیر عبارت از هر چیزی است که صرفاً به ابعاد نفسانی انسان توجه می‌کند. بر همین اساس نیز «هابز» میل و اراده انسان را در وضع طبیعی تابع هیچ تکلیفی نمی‌داند و اراده او را مطلق می‌انگارد که با هیچ قاعده‌ای محدود نمی‌شود.

امکان‌سنجی ارتقای سندی اعلامیه اسلامی ... (سکینه السادات یاد و دیگران) ۴۹

(همان) در حالی که حقوق و تکالیف بدون یکدیگر تعریف شدنی نیستند حقوق بشر غربی بر خلاف قاعده عمل کرده و انسان را محق و تکلیف را محدود کرده است. (اعلامیه جهانی حقوق بشر؛ ماده ۱۶، ۱۴، ۱۳، ۱۱، ۵، ۴).

۳.۱.۵ تفاوت نگرش به انسان و حقوق وی در نظام فکری حقوق بشر اسلامی و

حقوق بشر غربی

یکی از چالش‌های جهانی سازی اعلامیه اسلامی حقوق بشر، مسئله تفاوت نگرش به انسان در بنیان‌های فکری مختلف می‌باشد. اندیشه حقوق بشر غربی مبتنی بر اصل خودمالکی است؛ یعنی می‌تواند با هستی خود هر کاری را که بخواهد و از آن لذت ببرد انجام دهد. انسان موضوع حقوق بشر غربی مالک خود و استعدادهای خویش است و مسئولیتی در قبال جامعه ندارد؛ همچنین خدانشناسی و لذت طلبی در سیاست، که به لیبرال مسلکی می‌انجامد، از ویژگی‌های بارز مدرنیته است (Freeman 1994: 503 – 504) طبق ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر همه انسان‌ها آزاد به دنیا می‌آیند، اما در برابر این پرسش که آیا این انسان خالق دارد و در قبال آن نیز وظایفی دارد یا خیر ساکت است. با توجه به مواد دیگر این اعلامیه روشن می‌شود که اعتقاد به خدا کمترین تأثیری در آزادی‌ها و گستره یا ضیق این حقوق ندارد. (درخشه، نصرت پناه، و فخاری ۱۳۹۱: ش ۲، ۷۳) در نگرش اسلامی انسان آفریده خداست و به سوی او در حرکت است. از این رو، رفتارهایش باید طوری تنظیم شود که وی را به سوی سعادت ابدی و رحمت الهی، که هدف زندگی است، سوق دهد. برای صیانت از مقام شامخ انسانی و کسب فضیلت، حرکت در مسیر ارزش‌های الهی به سبب درک غایت قرب الهی مهمترین بُعد زندگی به شمار می‌رود. (جوادی آملی ۱۳۸۱: ۶۱)

۴.۱.۵ تعارضات فرهنگی در جوامع بشری

حقوق بشر به لحاظ سرشتی که دارد، از سویی باید زمان و مکان نشناسد (فلسفی ۱۳۷۹: ۹۵) و از سوی دیگر، حقوقی که به نام حقوق بشر تشریح می‌شود، با توجه به ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه‌ای که از این حقوق در آنجا تعریف به عمل می‌آید، شکل متفاوتی به خود می‌گیرد. از این رو، حقوق بشر هیچ گاه در چارچوب یک تعریف عام و قابل پذیرش عمومی نگنجیده است. این امر موجب بروز یک معضل در نظام حقوق

بین الملل شده است. (1997:Rebecca 277) لازمه جهانی بودن آن است که یا به همه فرهنگ‌ها توجه شود یا دست کم قدر مشترک همه نظام‌های حقوقی اخذ شود. همان گونه که برخی از دولت‌های نظیر جمهوری اسلامی ایران، هند، چین و برزیل اعلام کرده‌اند که حقوق بشر مورد نظر غرب بر خلاف فرهنگ و عقیده آن‌هاست و از این رو، در مسائل حقوق بشر بایستی به فرهنگ‌های بومی توجه شود و معیارهایی که صرفاً بر مبنای فرهنگ و سنن و فلسفه غربی است نبایستی جهانی تلقی شود. وجود تعارضات فرهنگی میان کشورها و فرهنگ‌های مختلف یکی از چالش‌های جهانی سازی حقوق بشر اسلامی است. در جهت رفع این چالش بایستی بر ارزش‌های مشترک انسانی و فرهنگی میان جوامع اسلامی و سایر جوامع توجه شده و همسو با تاکید بر نقاط مشترک فرهنگی تلاش‌ها نسبت به ترویج ارزش‌های اسلامی در دین اسلام صورت پذیرد.

۶. صیانت از حقوق مادی و معنوی بشر از طریق حقوق مندرج در اعلامیه اسلامی حقوق بشر

همسو با شناسایی ظرفیت‌ها و ضرورت‌های توجه به مبنا قرار دادن اندیشه و بنیان فکری اسلام در ترویج حقوق بشر توجه به اعلامیه به عنوان سند مورد توافق کشورهای اسلامی ضرورت دارد به دو پرسش مهم پاسخ داد؛ نخستین پرسش آن است که آیا اعلامیه اسلامی حقوق بشر به شکل فعلی خود می‌تواند به عنوان یک سند جامع و جهان شمول مورد استقبال جهانیان واقع گردد یا خیر؟ برای پاسخ بایستی چالش‌ها و نقاط ضعف احتمالی این اعلامیه مورد تامل قرار گیرد و با شناسایی آن‌ها راهکارهایی در جهت بهبود و نوآوری این اعلامیه ارائه شود. دومین پرسش این است که با تمسک به چه شیوه‌هایی می‌توان اعلامیه حقوق بشر اسلامی را به یک سند جهان شمول و الزام آور تبدیل کرد؟ شناسایی طرق ارتقا اعلامیه اسلامی حقوق بشر از آن جهت حائز اهمیت است که جهانشمولی این اعلامیه و حقوق بشر اسلامی ارتباط نزدیکی با یکدیگر دارند.

۷. چالش‌های ارتقا و جهانی‌سازی اعلامیه اسلامی حقوق بشر

در کنار ظرفیت جهان شمولی، توجه به ویژگی‌های اعلامیه اسلامی حقوق بشر نیز ضروری است. بدیهی است که عدم شناسایی صحیح چالش‌های اعلامیه اسلامی، هرگونه تلاش را در جهت جهانی‌سازی آن به شکست منتهی می‌کند.

۱.۷ بازنگری و نوآوری اعلامیه اسلامی حقوق بشر، زمینه ارتقا سندی

اعلامیه اسلامی حقوق بشر اگرچه بر مبنای اندیشه اسلام به حقوق و آزادی‌های انسان‌ها پرداخته است. لکن یک سند بسیار جامع و مبسوط در حوزه حقوق بشر از منشاء اسلام نیست و بازنگری در این اعلامیه و منطبق‌سازی آن با واقعیت‌های جهان کنونی امری اجتناب‌ناپذیر است. لکن این مسئله به معنای نادیده‌انگاری کلی آن نمی‌باشد و بایستی ضمن توجه به ظرفیت‌های این اعلامیه نسبت به تدوین یک سند جهانی با منشاء اسلام اقدام کرد.

یکی از خلأهای اعلامیه اسلامی حقوق بشر عدم پیش‌بینی ضمانت اجرا در این سند - بنا بر ذات اعلامیه‌ای آن است - و از طرف دیگر این اعلامیه نسبت به صیانت از حقوق بشر در مفهوم سنتی خود نیز با خلأهایی مواجه است. چنان‌که مسئله مجرمان سیاسی، حق بر پایی تجمعات، آزادی مطبوعات و رسانه، آزادی‌های مدنی و... تقریباً در این اعلامیه مورد اشاره قرار نگرفته‌اند. علاوه بر این پدیدآیی حقوق و آزادی‌های اجتماعی نوین سبب گردیده تا حقوق بشر در دوران پوست اندازی و تحول خود قرار بگیرد و از همین رو نیز اعلامیه اسلامی بایستی شناسایی حقوق بشر بدیع - همچون حق بر فراموشی و حق صیانت از داده‌های شخصی و... - را نیز مد نظر قرار دهد.

۲.۷ چگونگی توافق حقوق و آزادی‌های اجتماعی با شرع

یکی از چالش‌های جهانشمول سازی اعلامیه اسلامی حقوق بشر آن است که اعمال و تضمین حقوق و آزادی‌هایی که در اسلام شناسایی و در متن اعلامیه درج شده است مشروط به توافق با شریعت شده است - مثل مواد ۱۲ و ۱۴ اعلامیه - و علاوه بر این موارد در ماده ۲۴ اعلامیه بیان شده است که «کلیه حقوق و آزادی‌های مذکور در این سند، مشروط به مطابقت با احکام شریعت اسلامی است»؛ این موضوع سبب گردیده تا شبهه نسبی‌گرایی و عدم ظرفیت جهان شمولی اعلامیه اسلامی حقوق بشر مطرح شود.

در پاسخ به شبهه بایستی اشعار داشت که اولاً در سایر اسناد موجود در موضوع حقوق بشر - همانند منشور ملل متحد و اعلامیه جهانی حقوق بشر - نیز حقوق و آزادی‌های اجتماعی در نظر گرفته شده برای انسان‌ها همواره بی‌قید شرط و مطلق نبوده و همه حقوق و آزادی‌ها در اعلامیه جهانی حقوق بشر از دیدگاه غرب مشروط به عدم مزاحمت یا شناسایی و مراعات حقوق و آزادی‌های دیگران، رعایت مقتضیات صحیح اخلاقی، وجود نظم عمومی جامعه و رفاه همگانی در شرایط یک جامعه دموکراتیک، عدم مخالفت با مقاصد و اصول ملل متحد شده است و بر این مبنا می‌توان چنین بیان نمود که به طور کلی اجرای همه مواد حقوق جهانی بشر در هر جامعه‌ای، خواه مورد تذکر صریح قرار بگیرد یا نه، مشروط بر عدم تناقض این حقوق با قوانین قطعی و مسلم آن جامعه است.

ثانیاً اگرچه در برخی از مواد این اعلامیه بر مطابقت حقوق مزبور با شریعت تأکید شده است لکن به اعتقاد اندیشمندان اسلامی مشروط کردن حقوق و آزادی‌ها به معنای محدود کردن آن‌ها نیست، بلکه جنبه انسانی و تکاملی آن‌ها را قوت می‌بخشد. به طور منطقی و متعارف هرچقدر جنبه انسانی و همگانی بودن آن از جهت مفاهیم کامل‌تر باشد، جهان شمولی آن گسترده‌تر و قابلیت تعمیم آن امکان پذیرتر می‌باشد. در نهایت چون تعمیم عادلانه از اهداف نهفته در آن است مشروط بودن در این راستا قابل تحلیل و ارزیابی می‌باشد. مقید سازی پاره‌ای حقوق به مطابقت با شریعت منافاتی با جهانی بودن این حقوق و شمولیت و عمومیت آن ندارد. چرا که در سایر اعلامیه‌های جهان شمول حقوق بشری نیز با بیان قیود سعی در تعیین حدود و ثغور نموده است لذا ایراد مزبور وارد نیست.

۳.۷ انحصار دایره شمولیت اعلامیه اسلامی حقوق بشر بر مسلمانان

شبهه انحصار اعلامیه اسلامی حقوق بشر به مسلمانان یکی دیگر از چالش‌هایی است که بر سر راه جهانی سازی اعلامیه اسلامی حقوق بشر قرار دارد. مسئله این است که این اعلامیه صرفاً در بردارنده حقوق و تکالیف مسلمانان بوده و اساساً ظرفیت اعمال در مقیاس جهانی را دارا نمی‌باشد. برای دریافت پاسخ و نقض فرضیه فوق بایستی به متن مواد اعلامیه رجوع شود. با تامل در ماده ۱ اعلامیه اسلامی حقوق بشر که بیان می‌دارد:

الف) بشر به طور کلی، یک خانواده می‌باشند که بندگی نسبت به خداوند و فرزندگی نسبت به آدم آن‌ها را گرد آورده و همه مردم در اصل شرافت انسانی و تکلیف و مسؤولیت برابرند بدون هر گونه تبعیضی از لحاظ نژاد، یا رنگ یا زبان یا جنس یا

اعتقاد دینی یا وابستگی سیاسی یا وضع اجتماعی و غیره. ضمناً عقیده صحیح، تنها تضمین برای رشد این شرافت از راه تکامل انسان می‌باشد. ب) همه مخلوقات به منزله عائله خداوندی هستند و محبوب‌ترین آنان نزد خدا سودمندترین آنان به ممنوع خود است. و هیچ احدی بر دیگری برتری ندارد مگر در تقوا و کار نیکو،

چنین دریافت می‌شود که دیدگاه حاکم بر این اعلامیه بر یکسان‌نگاری و برابر دانستن انسان‌ها با یکدیگر تدوین یافته است و براساس این ماده انسان‌ها در اصل شرافت انسانی و تکلیف و مسؤولیت برابرند و تفاوت‌های نژادی، جنسی و حتی اعتقادی ایشان سبب تمایز در میان آن‌ها نمی‌باشد و اگر قرار بر آن باشد که ملاکی برای برتری انسان‌ها بر یکدیگر ابراز شود آن ملاک «تقوا و کار نیک» است. براساس ماده ۴ اعلامیه اسلامی حقوق بشر «هر انسانی، حرمتی دارد و می‌تواند از آوازه خود در زندگی یا پس از مرگ پاسداری نماید و دولت و جامعه موظف است که از پیکر و مدفن او پاسداری کند.» مفاد اعلامیه اسلامی حقوق بشر تابع از مرگ نیز تسری دارد و از این حیث اعلامیه مزبور وجه اعلی در دایره جهان شمولی خود دارد. از آنجایی که در بخش‌های مختلف این اعلامیه کشورهای صادر کننده آن با بیان نمودن قید «هر انسانی» به وضوح نظریه جهان شمول بودن حقوق بشر اسلامی را برگزیده‌اند علی‌رغم آنکه این اعلامیه ریشه‌ی اسلامی دارد لکن دایره شمولیت آن به مسلمانان محصور نمی‌شود و هر انسانی به ما هو انسان - و نه انسان به ما هو مسلمان - از حقوق مزبور بهره مند می‌باشد و ایراد مزبور به آن وارد نیست.

۸. روش‌های ارتقای اعلامیه اسلامی حقوق بشر

ماهیت اعلامیه اسلامی حقوق بشر را بایستی بیانیه‌ای برای بیان فهم مشترک از اصول و قواعد کلی حقوق بشر از منظر اسلام توصیف نمود که به لحاظ ماهیت اعلامیه‌ای غیر الزام‌آور است، لذا، ارتقا اعلامیه اسلامی حقوق بشر به یک سند الزام‌آور در عرصه جهانی بسیار حائز است. برخی از روش‌های ارتقا این سند ناظر بر ایجاد فرهنگ عرفی در جامعه بین‌المللی می‌باشد. بخش دوم از راهکارهای مزبور نیز ناظر بر ظرفیت‌های حقوقی ارتقا سند همچون تمرکز بر نقاط مشترک اعلامیه اسلامی و حقوق اساسی کشورها و همچنین تبدیل اعلامیه به یک کنوانسیون می‌باشد و سومین بخش از راهکارهای ارتقای اعلامیه اسلامی حقوق بشر نیز ناظر بر کنش دول اسلامی در جهت اشاعه اعلامیه اسلامی از طریق اتخاذ مواضع مشترک و مشابه در موضوعات مرتبط با حقوق بشر، مولفه سازی،

هنجارسازی، ارتقای شاخص‌های کمی و کیفی آن‌ها است که از این طریق می‌توان میزان نفوذ و گستره‌ی بیشتری را برای این اعلامیه تصور نمود.

۱.۸ تبدیل اعلامیه اسلامی حقوق بشر به کنوانسیون

اعلامیه حقوق بشر اسلامی از منظر سندی تنها در مقام بیان اصول و قواعد اساسی حقوق بشر و آزادی در اسلام به شمار می‌آید و فاقد تعهد حقوقی و قانونی است. حتی کشورهای اسلامی را به درج اصول آن در قوانین داخلی نیز ملزم نمی‌سازد بلکه صرفاً حاوی یک سلسله اصول راهنما است که کشورهای عضو متعهد می‌شوند. در تدوین حقوق داخلی خود از آن الهام بگیرند. (شادمان ۱۳۶۲: ۱) تبدیل به یک سند دارای ضمانت اجرا کشورهای عضو را ملزم به رعایت اصول و مفاد آن می‌کند.

براساس تجربه‌های بین‌المللی، یکی از روش‌های ارتقا بخشیدن اعلامیه اسلامی حقوق بشر تبدیل آن به یک کنوانسیون بین‌المللی و یا منطقه‌ای می‌باشد. چنان‌که «کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و آزادی‌های سیاسی» نیز در سال ۱۹۵۳ به منظور اجرای جمعی حقوق ویژه مندرج در اعلامیه جهانی حقوق بشر سازمان ملل متحد، لازم الاجرا گردید. (وژ. گانزوف و اندرمرچ ۱۳۵۶: ۸)

۲.۸ اساسی‌سازی اعلامیه اسلامی حقوق بشر

الزام‌آور سازی اعلامیه اسلامی حقوق بشر از طریق اساسی سازی مفاهیم این اعلامیه و مفاهیم حاکم بر حقوق بشر اسلامی یکی دیگر از راه‌های ارتقا به شمار می‌آید. کاربرست روش فوق‌الذکر از دو طریق امکان‌پذیر است؛ نخست آنکه میان مفاهیم موجود در قوانین اساسی کشورهای مختلف و همچنین مفاهیم موجود در اعلامیه یکسان سازی صورت بگیرد و با استفاده از ظرفیت‌های فعلی قوانین اساسی کشورهای مسلمان در جهت ارتقای اعلامیه اسلامی استفاده شود و روش دوم که روش جامع‌تری به شمار می‌آید آن است که مفاهیم موجود در اعلامیه اسلامی حقوق بشر پس از ترویج و اشاعه و ایجاد تمایل و توجه در ملت‌ها نسبت به این مفاهیم به قوانین اساسی کشورهای مختلف وارد شود.

ارتقای اعلامیه اسلامی حقوق بشر از طریق اساسی ساز در قوانین اساسی کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی توجه ملت‌ها را جلب می‌کند. پاره‌ای از مفاد اعلامیه اسلامی حقوق بشر در قوانین اساسی کشورهای مختلف نیز موجود می‌باشد و دولت‌های

مختلف بر اساس قوانین اساسی خود ملزم به رعایت آن‌ها می‌باشند و از این حیث زمینه ارتقا فراهم است تطابق دادن نحوه‌ی اجرای مفاد مزبور با معاینه اعلامیه اسلامی حقوق بشر می‌تواند نقطه شروع باشد.

توجه به ظرفیت‌های اعلامیه اسلامی حقوق بشر و ورود مفاهیم این اعلامیه به قوانین اساسی کشورهای مختلف فرهنگ سازی مناسبی است. در این روش ضمن توجه به ظرفیت‌های اعلامیه تلاش خواهد شد تا استقبال ملل مختلف به گونه‌ای سازماندهی شود مورد مطالبه ملت‌ها شود و پس از ورود مفاهیم اعلامیه اسلامی حقوق بشر به قوانین اساسی کشورهای مختلف ملت‌ها مطالبه‌گر اجرای قوانین اساسی گردیده و از این طریق پایبندی دولت‌ها به اعلامیه اسلامی حقوق بشر اجرایی گردد. اهمیت مسئله فوق از آن جهت است که مفاهیم مختلفی چون «حقوق مالکیت فکری و معنوی»، «حقوق جنین»، «حقوق محیط زیست» و... نوآوری‌های اعلامیه اسلامی است که اعلامیه را در نسبت با اعلامیه جهانی حقوق بشر یک اعلامیه مترقی معرفی می‌کند. ورود این مفاهیم به قوانین دیگر کشورها که فاقد این مفاهیم می‌تواند گام مهمی در جهت ارتقای اعلامیه به شمار برود. لازمه کاربست آن نهادینه کردن فرهنگ احترام و تضمین اجرای حقوق بشر اسلامی توسط سازمان همکاری است.

۳.۸ همکاری‌ها و جهت‌گیری‌های حقوق بشری مشترک کشورهای اسلامی

تحولات قرن بیستم، با تاثیر در نظام حقوق بین الملل پایه‌های اساسی حاکمیت دولت‌ها را متزلزل کرده و تغییرات بسیاری در ساختار جامعه کشورها ایجاد نموده است و احساس وابستگی بین کشورها به وجود آمد و این وابستگی‌ها موجب تمایل کشورها به آگاهی از منافع و ارزش‌های مشترک گردیده است. بر این اساس نظام جدید جهانی، با تکیه و توسل بر اصل همکاری و تعاون بین المللی و دست یازیدن به ضرورت اقدام جمعی، همزیستی ناگزیر بین المللی را برای دولت‌ها به ارمغان آورده است. (مافی ۱۳۹۴: ۱۱۷) به عبارت دیگر تلقی و درک دولت‌ها از نیازها و ارزش‌های مشترک، آنها را در کنار یکدیگر قرار داده است و از همین رو همکاری و مساعدت حاکمیت‌های ملی با یکدیگر در جهت پیشبرد نیازهای متقابل عامل و موجب برقراری نظم حقوقی بین المللی است. (همان: ۱۱۸)

وجود ارزش‌های مشترک کشورها را برای صیانت از آن‌ها، به تصمیمات مشترک وادار کرد. کشورهای اسلامی دارای ارزش‌های مشترک از منشاء اسلام هستند و برای صیانت از

ارزش‌های اسلامی خود اعلامیه اسلامی حقوق بشر را تدوین نمودند. با این وصف اگرچه کشورهای اسلامی دارای ارزش‌های مشابه‌ای می‌باشند. لکن در مقام عملی ترجیح برخی منافع سیاسی و اقتصادی سبب شده تا بعضی از این کشورها در موضوعات حقوق بشری مختلف نتوانند یک موضع واحد و مشترک داشته باشند، پراکندگی در مواضع به تضعیف اعلامیه اسلامی حقوق بشر نیز انجامیده است.

به منظور ارتقای اعلامیه مذکور در سطح جهانی لازم است تا سران کشورهای مسلمان نسبت به همکاری‌های حقوق بشری مشترک در سطح منطقه اقدام نمایند مواضع خود را در موضوعات حقوق بشری مختلف با یکدیگر همسو و نزدیک سازند تا با بیان واحد در موضوعات مختلف بتوانند توجه جهانی را به ظرفیت‌ها و اصول اساسی حقوق بشر اسلامی جلب نمایند. در جهت نزدیک ساختن مواضع کشورهای اسلامی، علاوه بر راهکار افزایش همکاری‌های منطقه‌ای تمسک جستن به رایزنی‌های سیاسی به جهت مبنا قرار گرفتن اعلامیه اسلامی حقوق بشر به عنوان شاخص اتخاذ موضع مشترک حائز اهمیت است.

۹. نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که عملکرد سازمان‌ها و اسناد بین‌المللی در صیانت از حقوق بشر، به ویژه در مواجهه با نقض‌های رژیم صهیونیستی، ناکارآمد بوده و نیاز به بازنگری و نوآوری در این زمینه احساس می‌شود. اعلامیه اسلامی حقوق بشر به عنوان یک سند حقوقی با منشاء دین اسلام و با اعتقاد به ابعاد مادی و معنوی انسان که برای هر دو بعد نیز حق‌هایی قایل است که منطبق بر ارتقایی بودن حقوق بشر است، می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر در حمایت از حقوق بشر در سطح جهانی مطرح گردد. با این حال، برای تحقق این هدف، ضروری است که این اعلامیه به یک کنوانسیون و یا هر قالب الزام‌آور تبدیل شود و چالش‌های موجود در زمینه‌های حقوقی و فرهنگی که در این تحقیق بخشی از آن شناسایی به آن پاسخ داده شد، برطرف گردد. در نهایت، همکاری‌های مشترک کشورهای اسلامی و توجه به ظرفیت‌های حقوق بشر اسلامی لازمه تقویت و جهانی‌سازی این اعلامیه است و قابلیت دارد به عنوان یک ابزار مؤثر در مقابله با نقض‌های حقوق بشر در سطح بین‌المللی عمل نماید.

کتاب‌نامه

- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۱)، فلسفه حقوق بشر، قم: نشر اسراء.
- داوری اردکانی، رضا (۱۳۸۰)، اتوبی و عصر تجدد، تهران: نشر ساقی.
- درخشه، جلال؛ نصرت پناه، محمدصادق؛ فخاری، مرتضی (۱۳۹۱)، بررسی جهانشمولی اعلامیه جهانی حقوق بشر از منظر نقد مبانی اومانیستی آن، جستارهای سیاسی معاصر، دوره ۳، ش ۲.
- سلیمی، صادق؛ کاشانی، حبیب (۱۳۹۳)، بررسی انطباق اقدامات رژیم اسرائیل بر مصادیق جنایت علیه بشریت در سرزمین‌های اشغالی، فصلنامه تحقیقات حقوقی بین الملل، دوره ۷، ش ۲۴.
- شادمان، مهدی (۱۳۶۲)، حمایت از حقوق بشر در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد مجتمع آموزش عالی قم.
- شرفی طرازکوهی، حسین؛ رفیعی، سیدکمال الدین محمد (۱۳۸۱)، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، دوره ۹، ش ۳۱.
- عابدینی، عبدالله؛ بهری خیایوی، بهمن (۱۴۰۱)، طرح دعوا علیه اسرائیل به دلیل ارتکاب ژنوسید در دیوان بین‌المللی دادگستری: سناریوهای ممکن، دوره ۱۹، ش ۷۴.
- عرب، میهن (۱۳۷۶)، سیری در مبانی فکری - فلسفی تمدن و فرهنگ غرب، ندای صادق، دوره ۲، ش ۶.
- فلسفی، هدایت‌الله (۱۳۷۹)، تدوین و اعتلای حقوق بشر، مجله تحقیقاتی حقوقی، ش ۱۶ و ۱۷.
- قربانی، علی؛ راسته، مرتضی (۱۴۰۳)، حق ملت‌ها بر تعیین سرنوشت خود در بستر اشغال‌های طولانی مدت (با تمرکز بر مساله فلسطین)، مجله بحران پژوهی جهان اسلام، دوره ۳، ش ۴۳.
- روزنامه کیهان (۱۹ مهر ۱۴۰۲). «کارنامه سیاه صهیونیست‌ها علیه مردم فلسطین: ۷۵ سال جنایت»، کد خبر: ۲۷۴۶۹۵، در: <https://kayhan.ir/fa/news/274695>
- کرمی، جهانگیر (۱۳۷۵)، شورای امنیت سازمان ملل متحد و مداخله بشر دوستانه، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- مافی، همایون (۱۳۹۴)، تاملاتی در باب ضمانت اجرا از منظر حقوق بین الملل عمومی، پژوهشنامه حقوق تطبیقی، دوره ۱، ش ۲.
- مسلمی، حسن؛ مسلمی، احمد (۱۴۰۲)، مقابله مسلمانان با آمریکا و حمایتش از تروریسم بین الملل و نقض حقوق بشر، مجله اندیشه تقریب، ش ۴۵.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۲)، جامعه و تاریخ، قم: نشر صدرا.
- و.ژ. گانزوف و اندرمرچ (۱۳۵۶)، حمایت حقوق بشر در حقوق اساسی، ترجمه: نجادعلی الماسی، تهران: دانشگاه تهران، موسسه حقوق تطبیقی.

۵۸ جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۶، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴

Freeman, M.(1994). 'The Philosophical Foundaition of Human Rights', Human Rights Quarterly, p 503 – 504.

Rebecca M.M. Wallace; International law; London: Sweet and Moxwell, ed 1997, p. 277.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی